

पाठ्यक्रम संरचना
सत्र – 2019–20
कक्षा – XII
विषय – संस्कृत (N-030)

कुल अंक – 100 (80+20)

सैद्धांतिक – 80

प्रायोजना – 20

क्रमांक	इकाई	पाठ्यवस्तु	आबंटित अंक	कालखण्ड
1	(क)	अपठित अवबोधनम्	10	20
2	(ख)	रचनात्मककार्यम्	15	
		1. औपचारिकम् अनौपचारिकम्, पत्रम्/प्रार्थना पत्रम्	(5+5+5) 05	
		2. लघुकथा/वार्तालोप एक पक्षपूरणम्	05	30
		3. अनुवाद	05	
3	(ग)	अनुप्रयुक्त व्याकरणम्	20	60
4	(घ)	(अ) पठित अवबोधनम्	35	85
	(i)	पाठ्यपुस्तक भास्वती द्वितीय भागः (केन्द्रिक पाठ्यक्रम)	(25+10) 25	
		1 अनुशासनम्		
		2 नत्वं शोचितुमर्हसि		
		3 मातुराज्ञा गरीयसी		
		4 प्रजानुरञ्जको नृपः		
		5 दौवारिकस्य निष्ठा		
		6 सूक्ति-सौरभम्		
		7 नैकेनापि समं गता वसुमती		
		8 हल्दीघाटी		
		9 मदालसा		
		10 प्रतीक्षा		
		11 कार्याकार्यव्यवस्थितिः		
		12 विद्यास्थानानि		
		13 अनुशंसित ग्रन्थ		
	(ii)	संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः	10	25
योग			80	220
5.	(5)	आंतरिक मूल्यांकनम्	20	20
		1. परियोजनाकार्यम्	10	
		2. गतिविधियः	10	
महायोग			100	240

छत्तीसगढ़ माध्यमिक शिक्षा मण्डल, रायपुर

सत्र 2019–20

कक्षा – XII

संस्कृतम् (कोड सं. 030)

पाठ्यक्रमः परीक्षानिर्देशाश्च (2019–2020)

पूर्णांक – 100 अंक

सैद्धांतिक – 80 अंक

प्रायोजना – 20 अंक

विषय – संस्कृत

पूर्णांक – 80+20=100

विषय कोड – 030

समय – 3:00 घण्टे

अवधि – होरात्रयम्

कक्षा – XII प्रश्नपत्रम्

पूर्णाङ्काः – 100

I. अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारो भागाः भविष्यन्ति।

अङ्काः

भागः “क” अपठित- अवबोधनम्

10

भागः “ख” रचनात्मककार्यम्

15

भागः “ग” अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

20

भागः “घ”

35

➤ पठित-अवबोधनम् (25 अङ्काः)

➤ संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः (10 अङ्काः)

II. आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्

20

प्रतिभागं विस्तृतविवरणम्

भागः ‘क’ अपठित-अवबोधनम्

80–100 शब्दपरिमितः एकः सरलः अपठितः गद्यांश

अङ्काः (10) कालांशाः (20)

प्रश्नवैविध्यम्

i एकपदेन उत्तरम्

02

ii पूर्णवाक्येन उत्तरम्

04

iii समुचितशीर्षकलेखनम्

01

iv वाक्ये कर्तृक्रिया-पदचयनम्, सर्वनामस्थाने, संज्ञाप्रयोग,

03

विशेषण-विशेष्य / पर्याय / विलोमादिचयनम्

भागः ‘ख’ रचनात्मक कार्यम्

अङ्काः(15) कालांशाः(30)

1. औपचारिकम् अनौपचारिकं पत्रम् / प्रार्थनापत्रम्

05

(मञ्जूषायाः सहायतया पूर्ण पत्रं लेखनीयम्)

2. लघुकथा (शब्दसूची सहाय्येन, रिक्तस्थानपूर्ति-माध्यमेन)

05

वार्तालापे एकपक्षपूरणम्

3. सङ्केताधारितम् अनुच्छेदलेखनम् / हिन्दीभाषया आङ्ग्लभाषया

05

वा लिखितानां पञ्चसरलवाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः।

भाग: 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

अङ्काः (20) कालांशाः (60)

1. पाठाधारिताः सन्धिविच्छेदः – स्वरसन्धिः, व्यञ्जनसन्धिः, विसर्गसन्धि च। 2+2+2
2. पाठाधारित- समासाः विग्रहाः च – अव्ययीभावः, द्विगुः, द्वन्द्वः 05
तत्पुरुषः, कर्मधारयः, बहुव्रीहिः
3. प्रत्ययाः – अधोलिखितप्रत्यययोगेन वाक्यसंयोजनम्/ 06
सङ्केताधारितारिक्तस्थानपूर्तिः
(अ) कृत् – क्तः, क्तवत्, अनीयर्, शतृ, शानच्, क्तिन्,
(आ) तद्धित – मतुप्, इन्, ठक्, ठञ्, त्व्, तल्
(इ) स्त्री – प्रत्ययाः – टाप्, डीप्
4. उपपदविभक्तियोगः (पाठ्यपुस्तकम् आधृत्य) 03

भाग: 'घ' (i) अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

अङ्काः (35) कालांशाः (85)

- (अ) पठित – अवबोधनम् 25
1. अंशत्रयम् 5x3 = 15
(i) एकः गद्यांश
(ii) एकः पद्यांश
(iii) एकः नाट्यांशः
- पाठ्यांश-आधारितं प्रश्नवैविध्यम्
- (i) एकपदेन उत्तरम् 01
  - (ii) पूर्णवाक्येन उत्तरम् 02
2. भाषिककार्यम् – 02
(i) विशेषण-विशेष्य/पर्याय/विलोमादिचयनम्
(ii) वाक्ये कर्तृक्रिया-पदचयनम्
(iii) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः
  3. भावार्थलेखनम्/प्रदत्ते भावार्थं शुद्धभावार्थचयनम् 03
  4. प्रदत्तेषु अव्ययेषु रिक्तस्थानपूर्तिः (प्रश्नपत्रात् भिन्न) 03
पाठ्यपुस्तकस्य श्लोकमेकं लिखित्वा, भावार्थं लेखनम्
  5. प्रदत्तवाक्यांशानां सार्थकं संयोजनम् 02
  6. प्रदत्तपङ्क्तिषु पदानाम् अर्थलेखनम् 02

पाठ्यांश 1 अनुशासनम्

- 2 न त्वं शोचितुमर्हसि
- 3 मातुराज्ञा गरीयसी
- 4 प्रजानुरञ्जको नृपः
- 5 दौवारिकस्य निष्ठा
- 6 सूक्ति-सौरभम्
- 7 नैकेनापि समं गता वसुमती
- 8 हल्दीघाटी

- 9 मदालसा
- 10 प्रतीक्षा
- 11 कार्याकार्यव्यवस्थितिः
- 12 विद्यास्थानानि
- 13 अनुशंसित ग्रन्थ

भाग: 'घ' (ii) संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः

अङ्काः (10) कालांशाः (25)

संस्कृतेन वस्तुनिष्ठ / अतिलघूत्तरीयप्रश्नमाध्यमेन अधोलिखितसंस्कृतसाहित्यविषयकः परिचयः

1. पाठ्यपुस्तके सङ्कलितपाठ्यांशानां कवीनां परिचयः 03
2. गद्य-पद्य-नाटकादिविधानां मुख्यविशेषतानां परिचयः 03
3. गद्यकाव्यम्, पद्यकाव्यम्, चम्पूकाव्यम् 04

II. भागः आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्

अङ्काः (20)

1. प्रायोजनाकार्यम् — 10 अङ्काः
2. गतिविधयः — 10 अङ्काः

उद्देश्यानि —

- ❖ छात्राणां विविध-जीवन-कौशलानां विकासः ।
- ❖ छात्राः समाजस्य विविध-समस्याः ज्ञात्वा समाधाने समर्थाः स्युः ।
- ❖ गवेषणात्मक-चिन्तनशक्तेः विकासः ।
- ❖ संस्कृते जगतः समस्यानां सम्मुखीकरणम् ।
- ❖ छात्राणां सृजनात्मकक्षमताया विकासः ।
- ❖ श्रवण-भाषण-पठन लेखनकौशलानां विकासः ।
- ❖ आत्मविश्वासस्य संवर्धनम् ।

क्र.स.	गतिविधयः	उदाहरणानि	अङ्काः	निर्देशाः	मूल्याङ्काः/बिन्दवः
1	प्रायोजनाकार्यम्	<ul style="list-style-type: none"> ❖ मिथ्यावार्तायाः दुष्प्रभावाः । ❖ अध्ययने अन्तर्जालस्य उपयोगिता ❖ संस्कृतं व्यवहारभाषां कर्तुं समस्या समाधानञ्च । ❖ "सोशलमीडिया" इत्यस्य सदुपयोगः । ❖ भारतीयसंस्कृतौ वैज्ञानिकचिन्तनम् । ❖ स्वक्षेत्रे जायमानस्य प्रदूषण कारणानि समाधानञ्च । ❖ स्वक्षेत्रे स्वच्छभारताभियानस्य स्थितिः ❖ संस्कृताध्ययनं प्रति छात्राणाम् उदासीनतायाः कारणानि तन्निराकरणोपायाश्च । ❖ आयुष्मानभारतम् इति सर्वकारीय-योजनाविषये लाभार्थिनां जागरूकतायाः विश्लेषणम् । 	10	<ul style="list-style-type: none"> ❖ सत्रारम्भे एव विषयः सूचनीयः । ❖ आवर्ष छात्राः एतेषु विषयेषु अध्ययनं कुर्युः । ❖ शिक्षकेण समये समये प्रायोजनाकार्यस्य प्रगतिः ज्ञातव्या छात्राणां च मार्गदर्शनं करणीयम् । ❖ कदाचित् छात्राः संस्कृतेन लेखितं कष्टमनुभवन्तिः तदा शिक्षकेण सहाय्यं करणीयम् । ❖ प्रायोजनाकार्याणां विवरणं सप्रमाणं सुरक्षितं स्थापनीयम् । ❖ प्रायोजनाकार्याणि संस्कृतेन एव भवेयुः । 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ मौलिकता ❖ विषयसमबद्धता ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम्
2.	श्रवण- भाषण- कौशलम्	<ul style="list-style-type: none"> ❖ कथा ❖ संवादः/ वार्तालापः ❖ भाषणम् ❖ नाटकम् ❖ वार्ताः ❖ आशुभाषणम् ❖ वार्तावलिः (समूहचर्चा) ❖ संस्कृतगीतानि ❖ श्लोकोच्चारणम् 	05	<ul style="list-style-type: none"> ❖ छात्राः कामपि कथां श्रावयितुं शक्नुवन्ति । ❖ शिक्षकः कमपि विषयं सूचयित्वा परस्परं संवादं कारयितुं शक्नोति । ❖ दूरदर्शने वार्तावली इत्याख्यः संस्कृत-कार्यक्रमः प्रसारितः भवति तं द्रष्टुं छात्राः प्रेरणीयाः । 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ उच्चारणम् ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम् ❖ आरोहावरोह- गतियति प्रयोगः

क्र. स.	गतिविधियः	उदाहरणानि	अङ्काः	निर्देशाः	मूल्याङ्काः/बिन्दवः
				<ul style="list-style-type: none"> ❖ श्रवण-कौशल-मूल्याङ्कनाय शिक्षकः स्वयम् अपि कथां श्रावयित्वा ततः सम्बद्ध-प्रश्नान् प्रष्टुं शक्नोति । ❖ वर्षे न्यूनातिन्यूनं त्रयः गतिविधयः कारणीयाः तेषु सर्वोत्तमाः अङ्काः ग्राह्याः । ❖ विवरणं सप्रमाणं सुरक्षितं स्थापनीयम् । 	
3.	लेखन कोशलम्	<ul style="list-style-type: none"> ❖ विविधविषयान् आधृत्य मौलिकलेखनम् ❖ यथा-माता, पिता, गुरुः, पर्यावरणम्, विद्या, योगः, समयस्य सदुपयोगः, शिक्षा अनुशासनम् इत्यादयम् । ❖ शैक्षिकभ्रमणस्य संस्कृतेन प्रतिवेदनलेखनम् । ❖ दैनन्दिनीलेखनम् । ❖ सङ्केताधारितं कथालेखनम् ❖ श्रुतलेखः 	05	<ul style="list-style-type: none"> ❖ छात्राः यथाशक्यं कक्षायामेव लेखनकार्यं कुर्युः । ❖ अत्र पञ्जिका-निर्माणम् अपि कारयितुं शक्यते । ❖ विवरणं सप्रमाणं सुरक्षितं स्थापनीयम् । 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ विषय-समबद्धता ❖ शुद्धता (विशेषतः पञ्चमवर्णस्य प्रयोगः) ❖ समयबद्धता ❖ सुलेखः ❖ प्रस्तुतीकरणम्
<p>अवधातव्यम् –</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. उपर्युक्त- प्रायोजनाकार्याणि गतिविधयश्च उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति । एतदतिरिच्य एतादृशाः अन्यविषयाः अपि भवितुमर्हन्ति । 2. केन्द्रीय-माध्यमिक-शिक्षा बोर्ड (CBSE) इत्यस्य प्रपत्रसङ्का (Circular No.) – Acad-11/2019 इत्यनुसारम् 2019-2020 इति सत्रस्य आदर्शप्रश्नपत्रे वार्षिकप्रश्नपत्रे च 20 अङ्कानां वस्तुनिष्ठाः प्रश्नाः भविष्यन्ति । 					

प्रायोजना कार्य की मूल्यांकन योजना

सत्र – 2019–20

कक्षा – XII

विषय – संस्कृत (N-030)

प्रायोजना कार्य (Project Work)

समय : 03 घण्टे

अधिकतम अंक : 20 अंक

(Time : Three Hours)

(Max. Marks 20)

स.क्र. S.No.	विषयवस्तु (Heading)	अंक Marks allotted
1.	परियोजनाकार्यम्	10 अंक
2.	श्रवण, भाषण-कौशलम्	05 अंक
3.	लेखन कौशलम्	05 अंक
	Total (कुल अंक)	20 अंक 20 Marks